

ESKUALDE-PRENTSA KATALUNIAN

Ezarrera eta hedapena

TONI SIRERA

Eskualde-prentsa Kataluniako Elkarte Autonomo gisa ezagutzen dugun elkartearekin oso loturik dagoen fenomeno da esan liteke. Beste kataluniar lurralde batzuetan ere —Valentzia eta Balearretako elkarte autonomoetan eta Ekialdeko Pirinioetako departamenduan— fenomeno bera ematen da. Dena den, Kataluniako Elkarte Autonomoan 200 publikazio aurki ditzakegun bitartean, beste lurralde kataluniarretan haien laurdena baino ez dugu topatuko.

Gure adierazpena, beraz, eskualde-prentsak garrantzirik handiena lortzen duen eremu geografikora mugatuko da, hots, Kataluniako Elkarte Autonomoa osatzen duten 41 eskualdeetara.

ZER DA ESKUALDE-PRENTSA?

Lehenik eta behin, egokia litzateke eskualde-prentsaz zer ulertzen dugun adieraztea. Hasteko, lurralde-ezarrera, jabe-go-era, profesionaltasun-maila, tirada eta aldizkakotasun desberdinak dituen publikazio-multzo heterogenoa dela esan liteke.

Zehaztasun handiegitan sartu gabe, ezaugarriak nabariena honako hauek lirateke:

- *Hiriburutik landa agertzen dira.* Bartzelonako prentsak bokazio nazionala duen bitartean —zenbait kasutan estatala ere bai—, eskualdeetakoak ez du horrelako asmorik.

- *Tokian tokiko gaien nagusitasuna.* Eskualde-prentsak irakurlearengandik hurbil dauden informazioei ematen die lehentasuna. Zentzu honetan, gaien hurbiltasunak eta intentsitate handiagoak konpentsatzen dute edukinen unibertsaltasun eskasa.

- *Hizkuntza propioarekiko zintzotasuna.* Informazio orokorreko prentsa nagusiki gaztelaniaz idatzia dagoen bitartean, eskualde-prentsan katalaneraren presentzia ia erabatekoa da. Izan ere, gaur egun ez da gaztelaniaz soilik idatzitako eskualde-publikazio bakar bat ere ez.

Sailkapen honetatik at geratzen dira, jakina, udalen informazio-buletinak, dohainik banatzen diren publikazio komertzialak eta aldizkari espezializatuak.

ESKUALDE-PRENTSAREN EREDUAK

Eskualde-prentsa ez da erabat homogenoa. Azpisailkapenak egin daitezke. Irizpidetzat enpresa-egitura hartuz gero, bi motatako publikazioak aurki daitezke: helburu ekonomiko batekin sortutakoak eta lukururik bilatzen ez dutenak. Oro har, tiradarik eta aldizkakotasunik handiena dutenak aipatutako lehenak diren arren, bigarrenak dira ugariena.

Aldizkakotasunarekin ikuspegitik begiratuz, hiru motatakoak bereiz daitezke:

- *Egunkariak*. Asteazkenean, bost aldiz gutxienez agertzen dira. Hiri ertainetan argitaratzen dira, probintzietako hiriburuetan bereziki, eta oro har, kompetentzia izaten dute. Beren hedadura ez da eskualde bakar batera mugatzen. Informazio orokorraren berri ere ematen dute. Enpresa-egitura daukate eta erredakzioa erabat profesionaldua.

- *Aldizkariak*. Eredurik adierazgarriena astekaria da. Hiri txikietan zein herri handietan argitaratzen dira; gehienetan, eskualde garrantzitsuetako hiriburuetan. Zenbait kasutan beste publikazioekin batera argitaratzen dira. Egunkarien itxura dute. Beren hedakundea eskualdera mugatzen da gehienbat, eskualdeartekotasunerako joera duten arren. Jabegoaren egitura, oro har, enpresariala da. Ez dute informazio orokorrik egiten. Erredakzioari, neurri batean edo bestean, ordaindu egiten zaio.

- *Errebistak* Hauek dira ugariak. Oro har, hilabetekariak dira. Beren eredu aldizkari lokala da. Batipat herri txikietan argitaratzen dira, baina badira beste egunkari eta agerkariekin batera, herri handietan argitaratzen direnak ere. Tokian tokiko zein eskualdeari loturiko gaiak jorratzen dituzte. Gehienak diru-irabazirik bilatzen ez duten erakundeek argitaratuak dira. Idazleei ez zaie ordaintzen.

Hauetaz gain, badira aldizkakotasun handiagokoak, oraindik aldizkakotasun finko bat izatera iritsi ez direnak. Nolanahi ere, gaur egun, geroz eta profesionaltasun handiagoa izateko joera nabaria dela esan daiteke. Honek ez du esan nahi, nahitaez, enpresa-ereduak estu-estuan jarraitu behar direnik.

HIZKUNTZA NORMALKUNTZA

Jakina denez, Katalunia hizkuntza propioa duen nazioa da. Logikoa litzateke, beraz, komunikabide idatziek egitate hau isladatzea. Alabaina, Katalunian argitaratzen diren egunkari garrantzitsuenak gaztelaniaz idazten dira nagusiki.

Eskema hau erabat alderantzizkoa da eskualde-prentsari dagokionean. Hasiera-hasieratik eskualde-komunikabideek katalanera erabili dute naturaltasunik handienaz. Diktadura garaian ere, katalanerak presentzia handia izan zuen era hone-tako publikazioetan.

Azken urteotan, hizkuntz normalkuntzaranzko itzulketa zaila, neurri handi batean, eskualde-prentsan oinarritu da. Eta oraindik orain ere hala gertatzen da. Hain zuzen ere, *Asso - ciació Catalana de la Premsa Comarcal*-ean (ACPCen) bildurik dauden publikazioak Kataluniako hirugarren egunkaria direla esan liteke, ezagutzera ematen dituzten ale-kopuruen arabera. Honi zera ere erants geniezaioke: herri gehienetan tokian tokiko prentsa da hedapenik handiena duena.

AURREKARI HISTORIKOAK

Eskualde-prentsa kataluniarraren hastapenak XVII. eta XVIII. mendeetan koka daitezke, garai honetan hasten bait dira aldizkako orriak agertzen. Aurrekari hauek badute jar-raipenik XIX. mendean. Garai honetan, era honetako pub-likazioak ugaldtu egiten dira eta nolabaiteko egonkortasun bat ere lortzen dute.

1850. urtea baino lehen, lau eskualdek bakarrik dute beren egunkari propioa. Hurrengo 50 urteetan beste lau eskualdek sortzen dute euren eskualde-prentsa. 1939an bukatzen den mende t'erdian zehar Katalunian berrehunen bat publikazio agertzen dira. Horietatik 96 egunerokoak dira. Epe honetan 200 dira prentsa propio bat duten udalak.

Hasiera batean katalanera zen lehen eskualde-prentsan erabiltzen zen hizkuntza. Gero, askatasunen galerekin batera (1714), gaztelania nagusitu zen. Hala ere, denboraren poderioz katalanera berrindartu egin zen eta 1881ean erabateko aldaketa gertatzen da eta berriro ere katalaneraz idazten hasten dira.

XX. mendearen hasieran katalanerak zuen indarra itzali egingo zen Primo de Rivera generalaren diktaduran. Egoera hau luzatu egingo zen Gerra Zibilean jasaniko jipoiaren ondoren.

HERIOTZA ETA BIRBIZKUNDEA 1939-1975

Francoren diktadurapean eskualde-prentsa nahiz prentsa lokala desagertu egiten da ia erabat. Haien ordeztatuak zena "Movimiento"aren edota Elizaren eskutan egongo zen. Esku pribatuetan geratutako bakarrak estuki kontrolaturik zituen diktadurak.

Garaitzaileek euren kontzepzio territorialari erantzuten zion prentsa-erredua ezarri zuten. "Movimiento"aren egunkariak, honenbestez, probintzialak edo estatalak izango dira. Baina eskualde askotan tradizio periodistikoa handia zenez, zenbait publikazio ofizialek eremu honetara mugatu behar izan zuten.

"Movimiento"aren egunkariak ez dute eskualde-prentsak utzitako hutsunea betetzen. 1939-1947 bitartean agertutako publikazioen artean, "Movimiento"aren prentsak bostgarren parte baina ez du osatzen. Baina adibide gisa 1939-1949 bitartean erregistratuak hartzen baditugu, monopolioa ia erabatekoa zela ohartuko gara. 52 publikazioetatik, 2 "Movimiento"arenak dira, 18 Elizarenak, 3 agintarien bozeramalesasi-ofizialenak, eta 4 besterik ez, gaitasun informatiborik gabeko zenbait kultur erakunderenak.

Aldizkari independenteak ez dira 1960ko hamarkadaren erdialdera arte agertuko. II. Batikano Kontzilioak eta 1966ko "Prentsa eta Inprenta Legea"k dakartzaten haize berriei esker hasiko da eraikitzen beranduxeago eskualde-prentsa berria.

Fraga Legea ez da askotan esan ohi den bezain liberala. Ez dio inolako erraztasunik emango ordurarte inexistentetzat jotzen zen prentsari. Tituludun zuzendari bat eskatuko du, Ministerioak onarturikoa eta publikazioa ateratzen den toki berekoa izatea. Oztopo guzti hauek gainditzea oso publikazio gutxik lortzen dute. Ondorioz, eliz prentsarentzat nahiz prentsa espezializatuarentzat prentsaturako exentzioetara jotzen da.

Formula honekin, ordea, ez dira zigorrak saihesten. 75 espediente inkoatzen dira eskualde-prentsaren aurka 1967-1974 bitartean. Gehienak baimenik gabeko hainbat gai tratatzeagatik.

Hala ere, eskualde-prentsak garai honetan nolabaiteko garaipena ezagutzen du. 1969an ospatu zen *Exposició de Premsa Catalana*-n 45 eskualde-egunkarik eta aldizkarik parte hartuko dute. Sei urte beranduago, 1975ean, 58 izatera iritsi ziren. Diktadurak ezarritako baldintzak zailak izanik ere, hazkundea (%30ekoa) nabaria izan zen.

Katalaneraren presentzia ere geroz eta handiagoa da. Bere azken urteetan "Movimiento"aren prentsa bera ere katalanez idatzitako testuak onartzera iristen da. Onarpen hau ia-ia literatur testuetara soilik mugatu bazen ere, oso datu adierazgarria da.

AURREERAKADA

Diktadorearen desagertze fisikoarekin batera hedakuntzaldi batean murgiltzen da eskualde-prentsa. 1979an ospatutako *Exposició de Premsa Catalana Actual*-ean, eskualde-egunkari eta aldizkariak 121 dira. Lau urtetan, beraz, kopurua bikoiztu egiten da.

Prozesu hau 1976an hasten da, bere punturik gorena 1977 eta 1978 urteetan lortzen du eta 1979an estabilizatzen da. Lau urte hauetan 151 publikazio berri sortzen dira. 1939-1975 bitartean 138 herrialde baldin badira prentsa propioa dutenak, 201 izatera pasatzen da. Baina egonkortasun handiegirik ez dituzten ekimenak dira askotan. Askok eta askok bizitza iraungikorra dute.

Ondorengo hazkundea mantsoagoa da, baina gutxitu egiten dira desagertpenak. *Guia de la Premsa Local y Comarcal* delakoaren arabera, 1982an Katalunian 173 publikazio zeuden. Gaur egun, zentsu gaurkotu eta oso bat ez dugun arren, 207ren bat eskualde-publikazio egon daiteke. Gehienak ACPCen bildurik daude.

Eskualde-prentsaren sorrera, era espontaneo batez gertatzen da. Bere ezaugarriak nabarienak benetan kataluniarra, herrikoia eta demokratikoa izatea dira. Laguntza instituzionala beranduago helduko da. Kataluniako Generalitateari eta Bartzelonako Diputazioari esker, batipat, hala bitartekoak nola

entitateak kontsolidatu egiten dira. Laguntza hau beharrezkoa da, gogoan izanik, publikazio hauek oraindik zapalkuntza astindu gabe duen hizkuntza batean idatziak daudela.

GAUR EGUNGO EGOERA

Jaume Guillamet jaunak bere *La Premsa Comarcal* obran, 1983an argitaratuan, hipotesi gisa, eskualde-publikazioek irakurle-merkatu berezia zutela aurreratzen zuen. Gaur egun, ikuspegi zabalago batez, eta audientzi ikerketak urriak izaten jarraitzen duten arren, ondorengo garapenak ideia hura baieztatu egin dutela esan genezake.

Datu-eza eskualde-prentsaren dinamikari berari leporatu beharko litzaioke. Aldizkakotasunik handieneko publikazioak salbu, beste guztiak —edo gehienak— era boluntarista batez argitaratzen dira.

Hedakuntzari dagokionez, OJD delakoak egunkariak, pluriastekariak eta astekariak bakarrik kontrolatzen dituela gogorarazi behar dugu. Sektore honek eskualde-prentsaren tirada osoaren bi herenak erreprezentatzen ditu, baina publikazio guztiak kontutan izanez gero, bostgarren parte baina ez du osatzen. OJD delakoaren kontrolpetik at geratzen diren publikazioez ez dago datu argirik. Bertara jo behar da eta beraiek aitortutako kopuruekin geratu beharra dago.

LURRALDE-EZARRERA

Eskualde-prentsaren kolektiboa osatzen duten 207 publikazioak sailkatzen baditugu lehen aipaturiko sailkapenaren arabera, honako datuok izango genituzke:

- 10 egunkari
- 45 aldizkari: 4 pluriastekari
 33 astekari
 8 hamaboskari
- 152 errebista: 73 hilabetekari
 37 bihilabetekari

39 hiruhilabetekari 3 aldizkakotasun desberdinekoak

Publikazio hauek 41 eskualdetatik 39 eskualdetako 170 udaleri dagozkie. 1979an, nolabaiteko egonkortasuna lortzen denean, eskualde-publikazioak 201 ziren: 8 egunkari, 39 aldizkari eta 154 errebista, 161 udaletan argitaratuak. Azken hamarkada honetan kopurua, egunkari eta aldizkarietarako dagokienez, berretu egiten da; egunkari berriak eta 6 agerkari berri sortu dira. Aldizkariak, berriz, gutxitu egin dira, 2 gutxiago bait daude. Gaur egun 1979an baino 9 udal gehiago dira eskualde-prentsa dutenak.

Adierazi beharra dago 1979az gero ez dela herri-ekimena soilik adierazpen-organoko berriak sortzen dituenak. Hemen kontutan hartu ez ditugun udal askok ere beren informazio-buletinak sortu dituzte.

Aipatu 10 egunkariak, 7 udaletan agertzen diren arren, beren hedakuntza 35 eskualdetara iristen da. Beste era batera esanik, Girona, Lleida eta Tarragonako probintziak eta Bartzelonako probintziaren zati bat, guztira 2.500.000ren bat biztanle dituen lurraldera, alegia. Honek Elkarte Autonomoaren %42 suposatzen du. Beste %58 Bartzelonan eta inguruko eskualdetan; demografikoki, beraz, garrantzi handia duen arren, eskualde-egunkariak ez dute inolako presentziarik.

Pluriastekariak —hiruhilabetekari bat eta hiru bihilabetekari, alegia— 4 udaletan editatzen dira eta 750.000 biztanle dituzten 5 eskualdetara iristen dira.

Astekariak, beren aldetik, 18 eskualdetako 26 udaletan agertzen dira. Biztanlegoa 2.500.000en ebaluatu daiteke. Publikazio hauen artean *Presència* dugu. Hau, beste lau egunkari, hamaboskari bat eta bi astekarirekin batera banatzen dena eta 70.000 alerekin, 30 eskualdetara iristen dena.

Hamaboskarietarako dagokienez, mota honetako zortzi publikazioak 250.000 lagun bizi den sei eskualdetan daude. Dena den, zenbait kasutan, egunkari hauen hedapena munizipala da eta honek urritu egiten du bere eragina.

Aldizkarien multzoan nagusitzen da batipat eskualde-prentsa. Hilabetekariak, bihilabetekariak eta hiruhilabetekariak artean

oso gutxi dira, hedapen-mailari dagokionez, herri, hiri nahiz auzo-esparrua gainditzen dutenak.

Hilabetekariak guztira 1.700.000 biztanle dituzten 73 udaletan agertzen dira. Bihilabetekariak, berriz, 7 udaletan (guztira 250.000 biztanle). Bere aldetik, hiruhilabetekariak 39 udaletan agertzen dira (guztira 350.000 biztanle). Beste aldizkako-tasunekoak 3 udaletan plazaratzen dira (40.000 biztanle).

Eskualde-prentsaren distribuzio geografikoa ez da homogenoa. Badira, esaterako, prentsa propiorik ez duten bi eskualde. Hogei eskualdek bost publikazio baino gutxiago dute bakoitzak. Beste hamairuk, 5 eta 9ren artean daukate bakoitzak. Eta 6 eskualdek bakoitzak berea dute.

Ez dago, beraz, erlazio zuzenik eskualde bateko publikazio-kopuruaren eta bere pisu demografikoaren artean.

El Bages eta Osona-ko eskualdeak, adibidez, biztanle-kopuruaren arabera zortzigarren eta hamaikagarrenak, publikazio ugariak dituzten eskualdeak dira (15 bakoitzak). Beste eskualde batzuek, ordea, biztanle gehiago izan arren, Baix Llobregat esaterako (500.000 lagun), 8 egunkari eta aldizkari baino ez dituzte.

Eskualde-prentsaren ezerrera desberdin honen faktoreetako batzuk dira herri edo eskualde bakoitzeko tradizio periodistikoa, kohesio soziala eta ekonomi eta kultur dinamikotasuna. Oro har, Bartzelona inguruko ohatze-hiriekin erakusten dute merkatu potentzialarekiko asimetriarik handiena.

HEDAPENA

Eskualde-prentsaren difusioaren analisiak, ezarretan zailtasunaz gain, beste zailtasun batzuk ere dauzka. Orintsu arte ez genuen publikazio-mota honi buruzko audientzi ikerketarik. Gaur egun topa daitezkeenak ere nahikoa partzialak dira eta gehienetan publikazio gutxi batzuei buruzkoak. Hala ere, lortutako emaitzak oso adierazgarriak dira.

Eskualde-prentsaren tirada osoa, gure kalkuluen arabera, 400.000 alekoa da. Honek esan nahi du batezbeste publikazio

bakoitzak 1.932 aleko tirada duela. Egunkarien tirada 100.000 alekoa da. Batezbeste, beraz, egunkari bakoitzak 10.000 aleko tirada du. Bi eta hiru hilabetetik behin argitaratzen den aldizkari bakoitzak 6.000 aletako tirada du (guztira 23.000 ale). Astekariak, guztira 160.000 aleko tirada dutenez, beren batezbestekoa 4.550 aletan kokatzen da.

Hamaboskariak guztira 8.100 aleko tirada dute eta hilabetekariak 75.000koa. Bi kasutan batezbestekoa 1.000 aletik gora koka daiteke.

Bihilabetekarien batezbesteko tirada aldizkari bakoitzeko 486 aletan kokatzen den bitartean (guztira 1.000 ale), hiruhilabetekariena, berriz, 538 aletan kokatzen da (guztira 21.000 ale).

Batezbesteko kopuru hauen ondoan, esan beharra dago egunkarien tiradak 16.000 aletik 6.500era doazela; hamaboskariak 11.000tik 2.500era eta astekariak 70.000tik 900era.

Hamaboskarien artean tiradarik handiena 1.500 alekoa da eta txikiena 375koa. Hilabetekarietan mugak 4.000 eta 225 aletan kokatzen dira; bihilabetekarietan 1.050 eta 200ean eta hiruhilabetekarietan 2.000 eta 115ean.

Tiradak aldizkakotasunarekin berretu egiten badira ere, publikazio batzuek, nahiz eta aldizkakotasun txikiagokoak izan, maiztasun handiagoz agertzen diren beste batzuek baino tirada handiagoak dituzte. Hau ez da oso gauza arrunta, baina ez da hain harrigarria ere.

Eguneroko prentsaren hedapen-indizea 187 alekoa da hamalau urtetik gorako 1.000 biztanleko. Eskualde-prentsaren kasuan indize hori 200 aletan kalkula daiteke, zenbait eskualdek kopuru hori gainditzen duen arren.

Bestalde, irakurle-kopurua ale bakoitzeko egunkarien kasuan 3,09an kalkulatu bada ere, eskualde-prentsaren igo egiten da 4,5era. Hala dio, behintzat, enpresa espezializatu batek ACPCrentzat egindako audientzi ikerketa batek.

Edizio bakoitzeko benetako inpaktuak kalkulatu badiugu, 1988an Katalunian argitaratutako eguneroko prentsa

ez-eskualdekoaren 493.000 aleek 1.500.000ren bat irakurle errepresentatzen dute. Kopuru honen aurrean, eskualde-prentsa 1.659.000 lagunek irakurtzen dute. Datu adierazgarri samarra da azken prentsa-mota honen garrantzia jabetzeko.

Aipatu ditugun datuak baieztatuak geratzen dira, kontutan izanik eskualde-publikazioak (argitaratzen diren udaletan) besteak baino gehiago saltzen direla. Une honetan ACPCko Sita Vilaró burutzen ari den ikerketa baten arabera, eskualde-astekariak, salbuespen bakar batekin, ohizko prentsaren aurretik kokatzen dira.

Figueres hirian, adibidez, lan-egun batean saltzen diren kataluniar egunkari eta aldizkarien 8.000 aleetatik, %42 *Hora Nova* eta *Setmanari de l'Alt Empordà* eskualde-aldizkarietarako dagokie. Kopuru hau %74eraino iristen da aipatutako hirian zabaltzen den eskualde-prentsa guztia gogoan hartuz gero. Bartzelonan argitaratzen diren informazio orokorreko egunkariak, hortaz, %26arekin geratzen dira.

Egia dena aldizkakotasunik handieneko eskualde-medioentzat, errebistentzat ere izan daiteke. 8.000 biztanleko herri batean eginiko inkesta batek garbi asko erakutsi du nola bertako hilabetekari batek aurrea hartu dion egunkaririk salduenari, eskualdekoak barne, nahiz eta azken hauek estatu-mailakoek baino merkatu-kuota handiagoa izan.

HIZKUNTZA: NORMALTASUN OSOA

Aipatua dugu zein den eskualde-prentsak betetzen duen papera hizkuntzaren berreskurapenean. Ditugun datuen arabera esan genezake eskualde-prentsa izan dela hizkuntza normalkuntzaren bidean aurrerapausorik handiena eman duena.

1981ean “Congreso de la Prensa Comarcal” ospatu zenean zentsaturik zeuden 192 publikazioetatik %70 (135) katalaneraz soilik idatziak zeuden. Besteak, berriz, elebidunak ziren. Bakarra zen huts-hutsik gaztelaniaz idatzirik zegoena. Garai hartan, beraz, eskualde-prentsaren %85 gehienbat katalanez

idatzia zegoen eta %12ak bakarrik zuen gaztelania hizkuntza nagusitzat.

Hamar urte beranduago, 207 publikaziotatik 40 bakarrik dira elebidunak eta hauetatik 5ek (%2,5ek) bakarrik erabiltzen dute gaztelania proportzio handiagoan. Gaur egun, beraz, Kataluniako eskualde-prentsaren %97,5 katalaneraz idazten da, eta honek, %10eko hazkundera suposatzeaz gain, erabateko normaltasun batera hurbiltzen ari dela erakusten du.

Aurrerapausoa are nabarmenagoa da erreferentzi gisa hedapena hartuz gero. 1981ean eskualde-prentsaren hedapen osoaren %69ak katalanera zuen hizkuntza nagusitzat. Hamar urte beranduago, katalanera soilik edo ia-ia soilik erabiltzen duten medioen hedapena gutxienez %89an kokatzen da. Hazkundera (%30ekoa) nabaria da.

Ondorio gisa, hortaz, kataluniar eskualde-prentsak berebiziko garrantzia duela esan liteke. Informazio orokorreko egunkariak nekez ase dezaketen eskaera bati erantzuten dion publikazio-mota bat da. Bestalde, herri-kezken gorpuzte eta espresibidetzat har daiteke. Eta gainera, tresna zoragarria da nazio eta hizkuntz berreskurapenerako. Eskualde-prentsak dituen tasunak ikusirik, gure aburuz, ahalik eta aurretik handiena eskaini beharko litzaioke.

Euskaratzailea:
JON BERGARETXE